

Mihail Gr. Romașcanu

TEZAURUL ROMÂN

de la Moscova

cu un cuvânt-înainte

de Adrian Vasilescu

EDITURA VREMEA

BUCUREȘTI

2022

Șoc în palatul nou!

Nu-mi amintesc anul. Oricum, era în primul deceniu de după 1989. Se încheiase renovarea Palatului Nou al Băncii, iar Sala „Mitiță Constantinescu” își etala noua înfățișare. Colocviul organizat de BNR, dedicat Tezaurului de la Moscova, a avut un puternic ecou.

Atunci, pentru prima dată, guvernatorul Mugur Isărescu a făcut public faptul că în biroul său, în casa de fier, se află un document de o însemnătate extraordinară: DOSARUL cu acte originale, cu semnături, cu parafe, cu garanții, ce atestă drepturile României privind cele 92 de tone de aur încredințate Rusiei, spre păstrare, în împrejurările grele din anii 1916 și 1917.

Și tot atunci a povestit cum a ajuns în posesia acestui DOSAR. În septembrie 1990, când a fost numit guvernator, a preluat mandatul de la predecesorul său, Decebal Urdea. După prezentarea colaboratorilor, a instituției, a problemelor, a urmat un tête-à-tête în biroul guvernatorilor, din Palatul Vechi – un moment la care nu se aștepta: solemnitatea predării Dosarului Aurului de la Moscova. Cu sublinierea, cu sobră emoție, a lui Decebal Urdea: „Acest dosar l-au avut în păstrare, și l-au încredințat mai departe la predarea mandatului, guvernatorii Băncii Naționale de la Bibicescu până la mine”.

Pe Decebal Urdea l-am cunoscut în 1985, când era ministru adjunct la Finanțe. În vara lui 1989, la puțin timp după ce fusese numit guvernator, l-am vizitat la Banca Națională. Dialogul s-a rezumat la o temă care ardea atunci: controlul prin leu. La plecare, m-a condus până la scările ce coboară spre Sala de Marmură, departe de biroul lui „înzestrat” cu microfoane. Mai avea ceva de adăugat: „Problema e că... am pierdut stabilitatea financiară”.

În 1996, când am intrat în familia profesională a Băncii Naționale, primul dintre noii mei colegi care m-a vizitat a fost Decebal Urdea. A continuat povestea din

vara lui 1989: „În septembrie 1990, când urma să predau mandatul de guvernator, nu atât faptul că plecam de la Banca Națională m-a întristat, cât un articol dintr-un ziar dintre acelea abia apărute. Cu gândul că voi pleca de la BNR mă obișnuisem. Din ianuarie 1990 am tot așteptat ziua în care voi fi schimbat. Și, apoi, iată că de la BNR nici n-am mai plecat. Am fost șocat când, în biroul meu, după ce toate gesturile protocolului de predare-primire se consumaseră iar eu m-am ridicat și i-am urat succes noului guvernator, un tânăr de 40 de ani, am primit propunerea să-i fiu consilier. După care a adăugat că Banca Națională mai are nevoie de mine”.

Păstra însă, în memorie, și o amintire din acea zi de septembrie 1990, care îl rodea. Un ziar al vremii scrisese că părăsește Banca Națională... guvernatorul comunist Decebal Urdea.

- Eu, cum bine știți, a continuat Decebal Urdea, am fost guvernator și atât. Ideologia n-a avut rost și nu va avea rost în treburile Băncii Naționale.

După ce povestea DOSARULUI AURULUI de la Moscova a devenit publică, l-am căutat eu pe Decebal Urdea.

- Dosarul acesta, mi-a spus, a fost o probă de patriotism pentru toți guvernatorii care au condus Banca Națională în timpul regimului comunist...

După o pauză a adăugat:

- Proba asta, de fapt, au trecut-o toți guvernatorii, de la Bibicescu încoace, pentru că noi, ceilalți guvernatori, am păzit DOSARUL și am păzit SECRETUL DOSARULUI.

Și totuși, între toți guvernatorii BNR, care au păzit DOSARUL și au păzit SECRETUL DOSARULUI, **opt formează un grup distinct: ei sunt MARTIRII!** Cei care au avut de pățimit, au trecut prin chinurile din închisorile comuniste, dar n-au scos un cuvânt despre DOSARUL pe care l-au avut un timp în grijă. L-am amintit deja pe

Aurel Vijoli. El a fost ultimul dintre MARTIRI, în ordinea în care au îndeplinit mandatul de guvernator. Primul fiind Dimitrie (Tilică) Burillianu.

N-au trădat secretul nici sub tortură

Nimeni nu știe, azi, cum a reușit Aurel Vijoli să transmită succesoriului său DOSARUL și SECRETUL DOSARULUI. Probabil că totul s-a petrecut în cele două zile dintre destituirea sa și momentul arestării. Cert este că DOSARUL a rămas în casa de fier din biroul guvernatorilor. Ceea ce înseamnă că în cei doi ani în care a fost anchetat, ca să-și mărturisească vina de a fi devenit „dușman al poporului” – și știm cum se desfășurau atunci anchetele – n-a suflat o vorbă despre DOSAR.

Primul dintre guvernatori, căruia i s-a încredințat DOSARUL, a fost Ioan Bibicescu. El a condus Banca Națională în perioada februarie 1914 - decembrie 1921. A murit în 1924. I-a urmat Mihai Oromolu, care a murit în 1945. Dumitru (Mitiță) Constantinescu a murit în 1946. Alexandru Ottulescu, care i-a urmat lui Mitiță Constantinescu la conducerea BNR, a murit înaintea lui, în 1944. Toți, trecând în veșnicie înainte de anul 1950, au fost mântuiți de tragedia de a fi trecut și prin ororile din obsedantul deceniu (1950 - 1959). Următorii opt guvernatori însă, de la BURILLIANU la VIJOLI, aveau să îndure ororile din închisorile comuniste.

Primul care a înțeles ce a însemnat, în istoria României, obsedantul deceniu, a fost Dimitrie (Tilică) BURILLIANU. El a condus Banca Națională între ianuarie 1927 - martie 1931. Licențiat în Drept și al Înaltei Școli de Științe Politice din Paris, devenit diplomat la 24 de ani și trimis să lucreze în Legația României de la Londra, era un personaj distins. L-au arestat în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, apoi l-au internat la Sighet, unde a fost torturat. Nu a supraviețuit umilinței de a-i fi fost tăiată cu

Dosarul dispărut... și apărut după 75 de ani

Dosarul complet al Tezaurului trimis la Moscova în Primul Război Mondial – cu actele originale și pe deplin doveditoare – se află în integralitatea lui la Banca Națională. Iar un exemplar identic a rămas la Moscova.

După un sfert de secol, în primul an al intrării României în cel de-al Doilea Război Mondial (1941), probabil la solicitarea conducerii statului, Banca Națională a alcătuit un al doilea dosar, de data asta doar recapitulativ, cuprinzând datele și cifrele tezaurului din dosarul princeps, dar în sinteză. În acest al doilea dosar, sunt și corespondențele din 1941 ale Băncii Naționale cu instituții ale statului român în vederea reconstituirii totalului arhivelor pe care aceste instituții le trimiseseră la Moscova împreună cu tezaurul.

Acest al doilea dosar, dispărut din Banca Națională la sfârșitul războiului, fără să fi fost vreodată arhivat, a fost găsit la Brașov... într-un secreter vechi. Dacă... vechiul secreter o fi cu adevărat locul în care acest dosar a stat ascuns 75 de ani!? N.B. Împreună cu actele unui fost funcționar al Băncii Naționale, despre care nu se mai știe nimic de la sfârșitul războiului!

Dosarul, predat Băncii Naționale în vara anului 2018, de către autoritățile care l-au recuperat, a fost minuțios analizat de o echipă de specialiști. Cu certitudine, documentele sunt autentice. Nu este însă exclus ca gășitorii lui, înainte de a-l preda autorităților, să fi făcut copii. Așa se explică apariția în presă a unor date și a unor fotografii. În jurul subiectului, care este extrem de serios, curg speculații ce denaturează grav adevărul.

Există, deja, numeroase premise ce merg spre concluzii relevante. În primul rând, este de reținut că dosarul de la Brașov nu are cum să amplifice „disputa istorică și de patrimoniu” pe tema tezaurului, fiindcă nu conține nici cifre și nici date noi față de dosarul din 1917.

Aurul trimis la Moscova, cum am subliniat deja, a continuat încă mulți ani după 1917 să fie contabilizat de către Banca Națională. Cu speranța că va fi returnat cândva. Repet: în 1929 însă, cele 92 de tone de aur au fost scoase din activul BNR. Istoricii au început să vorbească despre tezaurul pierdut. Banca Națională păstrează însă o creanță imprescriptibilă.

O creanță bazată pe probe incontestabile: acte, protocoale, tratate. Toate în original. Adunate într-un dosar voluminos, cu siguranță unic. Și toți guvernatorii Băncii Naționale a României, de după 1917, și-au transmis – cum am arătat deja – unul altuia, la primirea-predarea mandatului, dosarul tezaurului. Cu legământul solemn de a-l menține în actualitate. Cât privește recuperarea tezaurului, problema nu este a Băncii Naționale, ci a statului. De fapt, a Ministerului Afacerilor Externe. Dacă aurul de la Moscova va fi cândva adus acasă, așa ceva se va obține numai și numai pe cale diplomatică.

Ce a urmat după acumulările de aur din al Doilea Război Mondial?

Cantitatea de aur, deținută acum de BNR, e fixă: 103,6 tone. Valoric însă, fluctuațiile o duc în sus ori în jos, după cum se mișcă pe piețele internaționale prețul aurului.

103,6 tone! Cu mult mai puțin decât avea la sfârșitul războiului, în decembrie 1944: un stoc de aur de 237,6 tone. Autoritățile germane ale vremii socoteau, încă din 1943, că țara noastră avea atunci moneda cea mai bine acoperită din Europa. Era acoperită cu aur, cu petrol, cu avioanele de luptă performante făcute la Brașov, cu locomotivele performante fabricate de Malaxa și cu cereale. Valori ce aveau o extraordinară de mare căutare. Imediat după război însă, în condițiile unui armistițiu înrobitor, am pierdut repede o mare parte din rezerva de aur. Scăderea a fost dramatică: de la 237,6 tone în 1944 la

numai 51,2 tone în 1959. Nu mai aveam nici aur și nici produse pentru a acoperi îndeostulător moneda. Și, treptat, leul și-a pierdut puterea.

Din 1960, România a fost nevoită să cumpere aur, pentru a-și reface măcar parțial rezerva. Ceaușescu, care avea o slăbiciune pentru metalul galben, a apăsas pe accelerator. În 1985, rezerva era mai mult decât dublată, ajungând la 118,7 tone. A venit însă, apoi, plata în avans a datoriei externe. Până și mitul aurului a fost ignorat. Disperarea l-a făcut pe Ceaușescu să atace stocul de aur. Au început vânzări masive. De la 118,7 tone în 1985, stocul de aur a scăzut la 72,9 tone în 1986 și la 42,4 tone în 1987. Rezerva de aur atinsese nivelul cel mai de jos.

În 1989 însă, după ce a plătit cea mai mare parte a datoriei externe, într-o țară practic izolată politic și financiar, cu o economie închisă, Ceaușescu și-a jucat ultima carte: a început refacerea rezervelor internaționale. A adunat în câmară 1,8 miliarde de dolari și a recumpărat aur. De la 42,4 tone în 1987, stocul de aur a crescut la 45 de tone în 1988 și la 67,6 tone în 1989. A lăsat în urmă o rezervă în refacere, dar mult prea departe de un nivel optim.

Aurul, prețiosul metal inclus în rezerva internațională, este administrat de Banca Națională cu maximă eficiență. Gestiunea aurului este extrem de riguroasă. După 1989, Banca Națională nu a vândut nici un gram de aur. România a intrat în 1990 cu numai 67 de tone de aur. Banca Națională, hotărâtă să-și asigure un stoc optim, a cumpărat continuu aur.

De ce avea și de ce are BNR nevoie de aur

Adevărul este că, în primii ani de după 1989, din nevoia refacerii prestigiului și credibilității internaționale a țării, pe care le conferă o rezervă semnificativă de metal prețios, BNR a cumpărat un timp cantități importante de aur. S-a oprit când stocul de aur a atins volumul optim.

Capitolul II

Primul transport la Moscova

La începutul lunii decembrie a anului 1916, linia de rezistență pentru apărarea petecului de pământ românesc ce mai rămăsese liber nu se închegase încă. Armata era istovită și dezorganizată. Trei luni purtase lupte neconținute. De mai bine de o lună se retrăgea mereu sub ploaia de foc. Prea multă nădejde nu se putea pune în bravul oștean, care nu-și pierduse credința în înfăptuirea idealului ce-i înarmase brațul. Zilele erau apăsătoare pentru îndrumătorii întregului popor.

O clipă de dezorientare. Apoi lucrurile se lămuresc. Lupta până la ultima picătură de sânge a fost hotărârea cea din urmă. Gemetele fraților subjugăți și dragostea de țarina străbună învinsese.

În cazul când și Moldova ar fi fost nevoită să-și plece capul sub sabia păgână, evacuarea în Rusia apărea inevitabilă. Față de această situațiune, Banca Națională nu putea sta cu brațele încrucișate. Rolul ei devenea din ce în ce mai însemnat. Ea trebuia să desăvârșească opera începută încă din 1914, finanțând mai departe țara pentru ca să ducă lupta dezrobitoare. Alături de armata țării, Institutul nostru de Emisiune devenise

al doilea factor de care depindea victoria finală. Dar sacrificiile ce i se cereau erau strâns legate de punerea în siguranță a tezaurului care garanta emisiunea. El trebuia transportat în Rusia. Și în această privință, două au fost curentele care s-au desemnat în sânul conducerii Băncii¹. Primul susținea evacuarea tezaurului de către Bancă în localitatea indicată, după ce se vor duce tratativele în acest sens cu Guvernul. Cel de al doilea curent privea altfel lucrurile. Guvernul să rechiziționeze aurul și să-l depoziteze unde va crede. Banca era pusă astfel la adăpost de orice risc, iar autoritatea Guvernului mărea siguranța conservării tezaurului într-o țară străină și asigura repatrierea lui mai ușor.

O clarificare se impunea. Unitatea punctului de vedere al conducerii Băncii într-o chestiune atât de importantă era necesară. Vice-gubernatorul a convocat Consiliul General. Ședința a avut loc la 2 decembrie 1916 și după îndelungate discuțiuni s-au luat următoarele hotărâri:

„1. Tezaurul se va strămuta dacă Guvernul va încu-noștiința despre aceasta Banca, fiindcă această strămutare prezintă un interes superior de Stat. Numai după tratative cu Guvernul imperial rus se va face strămutarea, întrucât are să se asigure paza și păstrarea lui.

2. Transportarea se va face sub supravegherea unei comisiuni compusă din 2 membri ai Consiliului, un director și un censor, împreună cu casierul central al Băncii și personalul ce se va crede necesar.

3. Această comisiune va așeza tezaurul în localitatea ce i se va indica și pe cât se va putea într-un compartiment special, din ale cărui chei, una se va păstra de directorul Băncii Naționale.

4. Se va stipula în protocolul ce se va încheia cu autoritățile rusești, care vor primi tezaurul în păstrare, că el este și rămâne proprietatea Băncii, care va putea dispune

¹ C.I. Băicoianu, *l. c.*, pag. 139 și urm.

de el conform cu interesele ei și îl va putea inspecta ori-când prin directorii și cenzorii săi.”

Primul curent ieșise biruitor. Faptul are o deosebită importanță, după cum vom arăta mai departe.

Guvernul, luând cunoștință de deciziunea Consiliului Băncii, intervine. Prin adresa Nr. 777 din 8 decembrie 1916¹, ministrul finanțelor E. Costinescu comunică vice-gubernatorului I. G. Bibicescu² următoarele:

„Strămutarea Băncii Naționale de la București la Iași, împreună cu stocul său metalic, a fost negreșit făcută în scop de a asigura această instituțiune și averea ei în contra unui resbel, în care armatele străine *pun de obicei mâna atât pe averea Statului, cât și pe averile cari au o relațiune mai strânsă cu Statul*. Stocul metalic al Băncii garantând întreaga circulațiune a biletelor de bancă, care reprezintă astăzi o mare parte din averea publică, trebuie să fie apărat cu mare băgare de seamă de un asemenea rizic.

Toate vicisitudinile războiului ce bântuește țara nu se pot prevedea și nu se poate afirmă în toată liniștea, că stocul metalic al Băncii este în orice caz asigurat la Iași. În consecință s-ar impune poate trebuința de a se lua și de Banca noastră Națională precauțiuni ce s-au luat de puternica Bancă Națională a Franței, asigurând stocul metalic într-o țară străină.

Dacă Banca Națională a noastră ar crede, precum credem și noi, că o asemenea precauțiune n-ar fi de prisos, atunci v-am propune mutarea stocului metalic și a oricăror valori ar crede Banca, la Moscova, unde tezaurul Imperiului, aflat în Kremlin, oferă o mai mare securitate decât oriunde. Transportul în alt loc, spre exemplu la Londra, este și mult mai greu și expus

¹I. G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Națională a României*, pag. 24-5, București, 1921.

²I. G. Bibicescu a fost numit guvernator al Băncii Naționale a României la 8 decembrie 1916, prin decretul Nr. 3.184 din 11 decembrie același an. Până atunci a funcționat ca vice-gubernator.

pericolului transportului pe mare, amenințat de submarinele germane.

Demersuri sunt făcute de pe acum pe lângă Guvernul rusesc, pentru ca mutarea averii Statului de la Casa de Depuneri și de la Ministerul Finanțelor să se poată eventual face tot la Moscova¹.

¹ În timp ce se duceau tratativele cu Guvernul rus pentru punerea în siguranță a tezaurului român, președintele Consiliului de Miniștri, marele Ion I. C. Brătianu, a cerut în această privință și părerea lui Mauriciu Blank.

„Cunosc Rusia”, – a răspuns bătrânul financiar, – „cunosc mobilitatea spiritelor de acolo și nesiguranța terenului pe care se calcă în acel vast imperiu. Un asemenea depozit în mâna Moscovei nu e sigur în clipele actuale, și vom avea desiluzii amarnice. Mult mai indicat ar fi să trimitem Tezaurul la Londra.”

I s-a replicat lui Mauriciu Blank că „Rușii s’ar simți jigniți prin faptul că preferim puternica Anglie țării lor. Și apoi călătoria tezaurului până la coasta Norvegiei și de acolo cu vaporul spre Londra ar costa ca primă de asigurare vreo zece milioane.”

Replica nu l-a descurajat. „Consider”, – spunea el, – „că într’o vreme când se prăpădesc miliarde prin război, o primă de asigurare chiar de zece milioane pentru Tezaurul țării noastre nu e exagerată. Dar mai este și o altă cale. Ce ar fi dacă am încredința Tezaurul nostru Băncilor din Cristiania? Am lua eventual cu chirie la acele Bănci atâtea safeuri câte trebuie și vom avea toată liniștea.”

Obiecțiunea că Rusia s-ar simți ofensată în cazul când România ar depozita tezaurul în altă țară, a fost din nou ridicată față de soluția dată problemei de bancherul Mauriciu Blank, care nu s-a lăsat învins. „Bine”, – a continuat el, – „în acest caz am putea recurge la următoarea combinație, care să scoată România din joc. Vom spune guvernului rusesc că România încheie la Londra un împrumut important și că în acest scop ni se cere ca gaj Tezaurul. Vom interveni pe lângă guvernul englez ca să confirme aceasta, înlesnindu-ne astfel asigurarea Tezaurului